

O‘QUVCHILARNING INGLIZ TILIDA NUTQIY KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA DARS DAN TASHQARI O‘QUV MANBALARIDAN FOYDALANISH

*Rajabova Zarafshon Davronovna,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti tayanch doktoranti*

Annotatsiya: maqolada darsdan tashqari ingliz tili mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish, milliy xarakterdagi matnlar ustida isqlash orqali tinglab tushunish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish masalasi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, darsdan tashqari mashg‘ulot, nutqiy ko‘nikmalar, bilim, ko‘nikma va malaka, kompetensiya, o‘quv manbalari, matnlar

ИСПОЛЗОВАНИЕ ВНЕКЛАССНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

*Раджабова Зарафшон Давроновна,
базовый докторант Самаркандского государственного университета имени
Шарафа Рашидова*

Аннотация: В статье рассматривается вопрос совершенствования методики развития речевых компетенций учащихся на внеклассных занятиях по английскому языку, развития навыков понимания на слух, чтения и письма посредством работы над текстами национального характера.

Ключевые слова: английский, внеклассные занятия, разговорные навыки, знания, навыки и компетенции, компетенции, учебные ресурсы, тексты

USING EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL RESOURCES TO DEVELOP STUDENTS’ SPEECH SKILLS IN ENGLISH

*Radjabova Zarafshon Davronovna,
basic doctoral student of Samarkand State University named after Sharaf Rashidov*

Abstract: The article considers the issue of improving the methodology of developing students’ speech competencies in extracurricular English classes, developing listening comprehension, reading and writing skills through work on texts of a national nature.

Keywords: English, extracurricular activities, conversational skills, knowledge, skills and competencies, competencies, learning resources, texts

Kirish. O‘zbek maktablarida ingliz tili o‘qitishning o‘ziga xos murakkabliklari mavjud bo‘lib, ularni bartaraf qilish chet tili o‘qitish metodikasi oldida turgan muhim masalalardan hisoblanadi. O‘rta umumta’lim maktabida chet tillarini, shu jumladan ingliz tilini o‘rganishning etakchi maqsadi, bir tomondan, o‘rganilayotgan tilda og‘zaki va yozma nutqning muloqot va ko‘nikmalarini shakllantirish, ikkinchi tomondan, lingvokulturologik kompetentsiyani rivojlantirishdir. Boshqacha qilib aytganda, biz ikkinchi darajali lingvistik shaxsni rivojlantirish haqida gapiramiz. I. B. Ignatova yozganidek, bu faqat mashg‘ulotlar jarayonida doimiy nutq amaliyoti natijasida mumkin [1]. Chet tilini o‘rganish germenevtik xususiyatga ega, ya’ni matn bilan isqlash va matn ustida isqlash bilan chambarchas bog‘liq va uslubiy kontekstda biz ta’limning aniq uslubiy maqsadlari va vazifalarini, shuningdek umumiy uslubiy va xususiy didaktik printsiplarni hisobga olgan holda tanlanishi kerak bo‘lgan o‘quv matni haqida gapiramiz, ular orasida mavjudlik, qiziqish tamoyillarini ta’kidlash kerak. o‘quvchilar va ilgari

shakllangan ko'nikma va ko'nikmalar.

Ilmiy adabiyotlarni taqlil qilish (O. S. Axmanova, I. A. Zimnaya, I. B. Ignatova, O. N. Proxorova, T. V. Samosenkova va boshqalar) chet tili darslarida o'quv matni bilan isqlash turli shakllarda bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi: o'qish, tarjima qilish, takrorlash, tinglash, O'qilgan matn bo'yicha suhbat va uni muhokama qilish. Shu bilan birga, o'qitish jarayonida kommunikativ nutq qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirish vositasi va kognitiv faoliyatning elementi sifatida o'qishga etakchi o'rin beriladi.

O'zbek maktab o'quvchilari orasida ingliz tili o'rganishga bo'lgan qiziqishning ortib borishi bu borada o'qituvchilardan katta mas'uliyat talab qiladi. O'quvchilar uchun o'quv-metodik bazani shakllantirish, rivojlantirish masalasini kun tartibiga qo'yadi. Ma'lumki, o'quvchi dars mashg'uloti, sinfdagi harakati bilan ko'zlangan maqsadga yeta olmaydi. Albatta, darsdan tashqari mashg'ulotlar ham yo'lga qo'yilishi zarur. Bu borada, darsdan tashqari o'qish uchun interaktiv ish daftaridan foydalangan holda ingliz tilida ikki tilli o'quvchilarda o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyati mavjud.

O'zbek o'quvchilari uchun milliy content asosida isqlab chiqish va mazkur uslubiy qo'llanmada ingliz tilidagi adabiy asarlar, ularning o'quvchilarning ona tillariga tarjimalari, yangi lug'at va tarkibni birlashtirish uchun turli xil mashqlar, shuningdek tekshirish isqlari kiritilishi maqsadga muvofiq.

«O'rta umumta'lim maktabida chet tillarini, shu jumladan ingliz tilini o'rganishning etakchi maqsadi o'rganilayotgan tilda og'zaki va yozma nutqning muloqot va ko'nikmalarini shakllantirish, lingvistik-madaniy kompetentsiyani rivojlantirishdir» [1, 354-bet]. Shu bilan birga, chet tilini o'rganishda eng muhim bo'g'in sifatida o'qishga alohida e'tibor beriladi. Chet tilini o'qitishning muhim qoidalaridan biri bu ona tilini hisobga olishdir. O'quvchi o'z ona tili va madaniyatini yaxshi bilgan taqdirdagina chet tilini o'zlashtira oladi shu sababli o'zbek maktablarida chet tilini o'qitishning maxsus uslubiy tamoyillarini qo'llash zarurati tug'iladi. Ma'lumki, sinfdan tashqari o'qish o'quvchilarning qiziqishini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Sinfdan tashqari o'qish o'quvchilarni kitoblarni mustaqil tanlash va o'qishga tayyorlashni, ya'ni bolalarning to'g'ri o'qish faoliyatini (o'qishdan oldin, o'qish paytida va undan keyin kitoblar haqida o'ylash qobiliyati va odati) va o'quvchining dunyoqarashini doimiy ravishda yaxshilashga qaratilgan. O'qish ko'nikmalarini shakllantirish natijasi ko'proq o'quv vositalariga bog'liq. Sinfdan tashqari o'qish darslarida siz o'quvchilarning bilim faolligini oshiradigan turli xil texnika va usullardan foydalanishingiz mumkin. Ushbu o'quv vositalaridan biri interaktiv ish kitobi bo'lishi mumkin. Ishning dolzarbligi o'quvchilarning ona tiliga tayanadigan ikki tilli o'quvchilar uchun ingliz tilida interfaol materiallarning yo'qligi bilan bog'liq. Interfaol ta'lim texnologiyalari-bu bolalarning bilimlarini rag'batlantirish va individuallashtirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va qulay hissiy muhitni yaratishning samarali usullaridan biridir. Tadqiqotning maqsadi o'rta sinf o'quvchilari uchun ikki tilli fikrlashni hisobga olgan holda ingliz tilida darsdan tashqari o'qish uchun interaktiv ish daftarini isqlab chiqish va qo'llashdir. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalarni hal qilish kerak:

chet tilini o'rganishda o'qishning ahamiyatini ochib berish;

ingliz tili darsida ish daftarini qo'llang va ushbu texnikaning samaradorligini tahlil qilish;

ikki tilli talabalar uchun interaktiv ingliz tili ish daftarini ishlab chiqish;

interfaol ish daftarini chet tilida darsdan tashqari o'qishni tashkil qilish usuli sifatida ko'rib chiqish;

ikki tilli talabalar tomonidan chet tilidagi matnlarni idrok etish xususiyatlarini aniqlash;

chet tilida o'qish madaniyati va o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda darsdan tashqari o'qishning rolini aniqlash.

Buning nazariy ahamiyati: tadqiqot orqali ingliz tilida darsdan tashqari o'qishni tashkil etish usuli sifatida interaktiv ish daftarining uslubiy salohiyati aniqlandi. Shu bilan birga, ikki tilli o'quvchilar tomonidan chet tilidagi matnni idrok etish xususiyatlari aniqlandi. Amaliy ahamiyati: tadqiqot uchun isqlab chiqilgan interaktiv ish daftar chasi shunga o'xshash qo'llanmalarni yaratishda namuna bo'lishi mumkin va o'zbek maktablarida ingliz tilida darsdan tashqari o'qish darslarida qo'llanilishi mumkin.

Ingliz tilini o'rganishda muhim jihat sifatida o'qish "O'qish – bu nutq faoliyatining retseptiv turi bo'lib, u matndagi ma'lumotlarni olishni, shu jumladan muallifning niyatini o'qish jarayonida qayta yaratishni o'z ichiga oladi» [2]. Chet tilini o'qitishda o'qishni maqsad va vosita sifatida ko'rish mumkin. Butun ishning tuzilishi ushbu jarayonni qaysi nuqtadan aniqlashimizga bog'liq [3, 264-277-betlar]. Chet tilini o'qitish metodikasida o'qish muammosini o'rganish bilan ko'plab taniqli tadqiqotchilar shug'ullanishgan. Ular orasida A. A. Leontyev, I. L. Bim, P. V. Rogov, S. K. Folomkin, I. A. Zimniy, M. V. Lyaxo-vitskiy va boshqalar. O'qish turlarini tasniflashda ko'pchilik tilshunoslar va metodistlar K. S. Folomki tomonidan puxta ochib berilgan bitta nuqtai nazarga qo'shiladilar- yoqilgan. U o'qishning to'rt turini tasvirlaydi:» ko'rish, o'rganish, kirish va qidirish « [4, 86-bet].

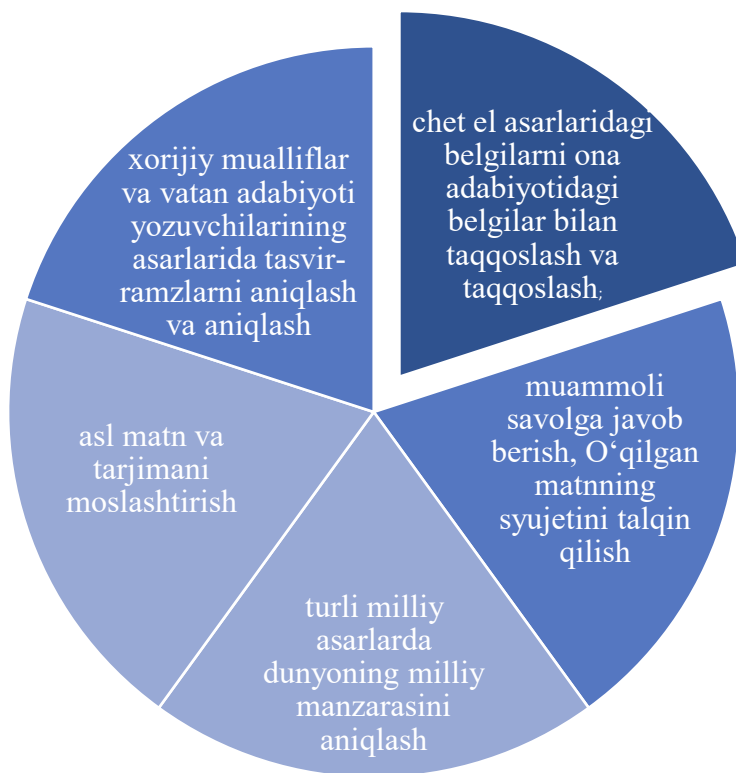
Fedotkina E. V., o'qish shartlariga asoslanib, «o'qishning juftlashgan kichik turlarini» ta'kidlaydi: - matn bilan isqlash usuli va tabiati bo'yicha-intensiv o'qish va keng o'qish (kengaytirilgan o'qish); - o'qish jarayonida o'quvchining mustaqillik darajasiga ko'ra-tayyorlangan va tayyor bo'lmagan o'qish; lug'at va lug'atsiz o'qish; qisman va to'liq olib tasqlangan qiyinchiliklar bilan o'qish; - o'qish jarayonida ona tilining ishtirokiga va o'qishni tushunishni tekshirishga qarab-tarjimasiz va tarjima qilingan o'qish» [2]. Chet tilini o'qitish jarayonida barcha turdagi o'quv o'qisqlari o'zaro ta'sir qiladi va bir-birini to'ldiradi. I. ingliz tilida darsdan tashqari o'qishni tashkil etishning nazariy va uslubiy xususiyatlari 1.2 ikki tilli o'quvchilar tomonidan xorijiy matnlarni idrok etish xususiyatlari Badiiy matnni (va umuman

matnni) idrok etishda juda katta o'quvchining tafakkuri, o'tmishdagi tajribasi, dunyo haqidagi qarashlari, his-tuyg'ulari va hissiyotlari rol o'ynaydi. Shuning uchun bu jarayon murakkab faoliyat deb hisoblanadi. Shuning uchun badiiy matnni tushunishning to'g'riligi va to'liqligi to'g'ridan-to'g'ri o'quvchining individual tajribasi qanchalik boyligiga bog'liq. Va bu tajriba uning hayoti bilan bog'liq bo'lib, u o'z xalqining madaniyati, urf-odatlari, urf-odatlari va turmush tarzini bilishdan iborat [5, 88-bet]. Bir vaqtning o'zida rus va o'zbek tillari davlat tillari bo'lgan maktablarda ko'pchilikda ikki tillilar o'qiydi. Shu sababli, chet tilini o'qitishda ona tiliga tayanish printsiplari muhim ahamiyat kasb etadi, chunki har ikki tilda dominant til va o'ziga xos tilshunoslik madaniyati mavjud. Qoida tariqasida,» ikki tilli bolalar - bu o'z ona tilida faqat etnik guruh (oila, qarindoshlar, do'stlar va boshqalar) bilan muloqot qiladigan bolalar, qolgan barcha aloqa mahalliy bo'lmagan tilda amalga oshiriladi» [5, 88-bet].

Ingliz tilida darsdan tashqari o'qishni tashkil qilish usuli sifatida Interaktiv ish kitobi Darsdan tashqari o'qish darslarida o'qitishning etakchi vositasi darslik (kitob). Biroq, psixologlar aniqlaganidek,»...biror kishi o'zining ba'zi harakatlarida foydalangan, amalda sinab ko'rgan va haqiqiy muammolarni hal qilishda qo'llagan bilimlarini eng yaxshi eslaydi. Amaliy qo'llanilmagan hamma narsa odatda ertami-kechmi unutiladi « [6, 11-bet]. Shu munosabat bilan o'quvchilarga badiiy asar matni bilan faol isqlashga imkon beradigan o'quv vositalarini izlash kerak. Bunday isqlarga o'qish, kerakli elementlarni tanlash, tagiga chizish, bog'lash, chizish, chiqarib tasqlash va boshqalar kiradi.zamonaviy maktablarda keng qo'llaniladigan bunday vositalardan biri bu ish daftaridir.

Ingliz tilini o'rganuvchi o'zbek o'quvchilar tomonidan chet tilidagi matnlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirish kerak:

1.2-rasm.

Ishchi daftar deganda «mustaqil ish uchun ham, o'qituvchi rahbarligida isqlash uchun ham har xil turdagi vazifalarni o'z ichiga olgan bosma asosga ega bo'lgan ko'p funktsional didaktik

qo‘llanma» tushuniladi [7, 27-bet]. Hozirgi kunda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning faol joriy etilishi munosabati bilan an‘anaviy ish daftarini interfaol o‘quv qo‘llanmasiga birlashtirish masalasi paydo bo‘lmoqda.

Interaktiv o‘quv qo‘llanma – bu “o‘quv ma’lumotlarining manbai bo‘lgan va darslikni to‘ldiradigan elektron o‘quv vositasi, o‘quv materiallari mavzularini yanada kengaytirilgan rejada o‘z ichiga olgan va inson va kompyuterning bevosita o‘zaro ta’siri rejimida isqlaydigan» [8, 258-bet]. Ta’lim metodologiyasida interaktiv qo‘llanmalar ta’lim manbasining yangi turi hisoblanadi. Ularning maqsadi o‘quvchilarga bilim va ko‘nikmalarini oshirish imkoniyatini berishdir. Bu sizga individual o‘quv jarayonlarini tashkil qilish va shu bilan birga o‘quv materiallarini o‘zlashtirishni tekshirish imkonini beradi.

Ingliz tilida darsdan tashqari o‘qish darsida interfaol ish daftarida isqlash metodikasi masalasi samarali natija beradi. Ona tiliga tayanish printsipi asosida ingliz tilida darsdan tashqari o‘qish uchun interaktiv ish daftarini isqlab chiqish Nazariy ma’lumotlarga asoslanib, eksperimental aprobatsiya uchun ingliz tilida o‘zbek maktabining 8-sinflari uchun ingliz tilida darsdan tashqari o‘qish dasturi doirasida mustaqil o‘qish uchun matnlar to‘plamini yaratish zarur. Ish daftarchasi milliy kontenetni o‘z ichiga olgan taqdimot shaklida mavjud bo‘ladi. Bu samarali, chunki QR kod bolalar uchun qiziqarli mashqlarni yaratish uchun ko‘plab imkoniyatlar mavjud va bu erda siz turli xil manbalardan foydalanishingiz va ularni bir joyda birlashtirishingiz mumkin. Bundan tashqari, uslubiy qouslubiy qo‘llanmaning elektron variant ham yaxshiroqdir, chunki u qog‘oz xarajatlarini tejaydi va o‘quvchilarga mobil qurilmalar yoki kompyuterlardan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu o‘quvchiga ingliz tilini bilish darajasiga mos keladigan asarlarni tanlash huquqini beradi. Biz ish daftariga kiritilgan adabiy asarlar ro‘yxatini taqdim etamiz. Ushbu interaktiv o‘quv qo‘llanma to‘rt blokdan iborat:

1.3-jadval

T/r	Birinchi blok	Ikkinchi blok	Uchinchi blok	To‘rtinchi blok
	Asar, uning muallifi haqida sarlavha va asosiy ma’lumotlar	Tanlangan so‘zlar va ularning ona tilidagi tushuntirishlari bilan matn, shuningdek matnning o‘zbek va ingliz tillariga tarjimalari	Lug‘at va asar mazmunini tushunish uchun o‘yin xarakteridagi mashqlar	Sinov isqlari Sinov o‘quvchining yangi so‘z boyligini qanchalik o‘rganganligini va O‘qilgan asarning mazmunini tushunganligini aniqlashga qaratilgan.

Matn:

“Zumrad and Qimmat”

Once upon a time there was a little house beside a river. There lived an old man, his daughter Zumrad, a stepmother and her pampered daughter Qimmat. The stepmother didn’t like Zumrad. She beat her, forced her to work hard from morning to evening every day. Zumrad was a very beautiful, kind and clever girl. Qimmat was a very lazy and arrogant girl at home. Zumrad woke up early and went to get water, on the way tulips bowed and greeted her every morning. When she sat on the grass, birds sang for her. But those flowers didn’t like Qimmat, because she always trampled them. These all would always irritate the step-mother. One day she badmouthed about Zumrad to the old man:

“Your daughter is very lazy and rude. Tell her to leave or I will not live with you.”The old

man didn't know what to do. Then the step-mother said:

“Go and lead astray her. I cannot live with her.”

The old man left home with Zumrad and went to the wood. They walked around the wood for a long time and at last reached a place with thick shadow. Then he went to make firewood. Zumrad stayed alone. At that moment a strong wind began to blow. He bound the axe to the tree and shook it. It made a sound of cutting a tree. Zumrad waited for her father for a long time, it got dark, but he didn't come. When she was wandering along the wood, she found the axe.

She cried: “Father, where are you?”

Ushbu ertaklarning syujeti har qanday o'zbek o'quvchisiga ma'lum, so'zlarning ma'nolarini tushunishga, ingliz tilida so'z boyligini oshirishga katta yordam beradi. Shunday qilib, ingliz tilida darsdan tashqari o'qishni interaktiv ish daftarlari asosida mustaqil ish bilan tashkil etish o'qishga qiziqishni oshirishga va adabiy asarlarni mustaqil o'qish va taqil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Xullas, ona tilidagi matnlarga tayanish printsiplining interfaol ta'lim texnologiyalari bilan o'zaro ta'siri nafaqat o'quvchilar, balki o'qituvchilar uchun ham samarali bo'ladi. O'zbek o'quvchilargi ma'lum bo'lgan, ular yaxshi biladigan ertak va hikoya matnlari asosida ingliz tilini o'rgatish oson va qiziqarli kichadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Игнатова И.Б., Андреева С.М. Коммуникативная культура языковой личности студентов-филологов./ М-во образования и науки Рос. Федерatsii. Белгород: Белгор. гос. ун-т. 2004. 197с.
2. Леонтев А. А. Психолого-педагогические основы обновления методики преподавания иностранных языков: лекция-докл. М., 1998. 24с.
3. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности : дис ... д-ра пед. наук. М., 1992. 528с.
4. Шатилов С.Ф. Обучение устной речи и чтению в средней школе : межвуз. сб. науч. тр. Л.: ЛГПИ, 1984. 147с.
5. Ермаков В.Л. Внеклассное чтение как методическое средство мотивации к обучению в процессе изучения английского языка в средней школе. Известия Тульского государственного университета. 2012; № 3: 354-365.
6. Федоткина Е.В. Чтение на иностранном языке и его рол в учебном процессе в неязыковом вузе. Available at: <https://www.ssoar.info>
7. Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: учебник. Москва: Высшая школа, 1982.
8. Фоломкина С.К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе: учебно-методическое пособие. Москва: Высшая школа, 2005.
9. Колыикова Н.Л. Особенности восприятия инокультурного текста учащимися-билингвами. Вестник Томского государственного педагогического университета. 2009; № 9: 86-90.
10. Бадмаев Б.Ц. Психология и методика ускоренного обучения. Москва: Гуманитарный издательский центр «Владос», 1998.
11. У. Хоменко Е.В. Рабочая тетрадь по литературному чтению как средство формирования читательских умений у учащихся начальной школы. Ученые записки НовГУ. 2020; № 1 (26): 26-34.
12. Саликов Д.А. Рол интерактивных учебных пособий в обучении школьников в условиях введения ФГОС второго поколения. Педагогическое образование в России.